

İKTİDARIN GÖLGESİNDE DEMOKRAT PARTİNİN NAZİLLİ MİTINGİ

Doç. Dr. Yücel YİĞİT

Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Cumhuriyet devrinde çok partili siyasi yaşama geçiş denemelerinin üçüncü ve son aşaması, II. Dünya Savaşının hemen akabinde ortaya çıkmıştır. Zira Terakkiper Cumhuriyet ve Serbest Cumhuriyet Fırkaları denemelerinden sonra Türkiye’de tek partiye dayanan siyasi yapı yerini 1945 yılından itibaren demokratik çeşitlilikten beslenen çok partili hayata terk etmiştir. İnsanlık tarihinin gördüğü en büyük savaştan sonra Milli Kalkınma Partisi (MKP) kurularak, Cumhuriyet Halk Partisine (CHP) alternatif olmuştur. Lakin MKP, muhalefet boşluğunu dolduracak seviyeye gelememiş ve cılız kalmıştır. İlk muhalefet partisinin kuruluşundan altı ay sonra yine CHP içinden ayrılan dört mebus, 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Partiyi (DP) kurarak ilk ciddi muhalefet partisi olarak siyasi arenada temsile başlamış ve kısa sürede halk arasında rağbet görmüştür. (Demokrat Partinin kuruluşu ve gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Çavdar 1983)/(Demirel 2016)/(Koralıtan 2013)/(Ahmad 1983)/(Koçak 1994)/(Yücel 2002)/(Koçlar 2002)/(Bulut 2019).

27 yıllık tek parti iktidarının bazı yanlış politik tercihleri, uzun iktidar yıllarının yıpranmışlığı, II. Dünya Savaşının yarattığı ciddi ekonomik daralma ve sıkıntılar, bazı kamu görevlilerinin ve kolluk mensuplarının haksız uygulamaları; demokrasi tecrübesi olgunlaşmamış halkın CHP’den yüz çevirmesine sebep olmuştur. Teşkilatlanmasından kısa bir süre sonra DP, büyük bir ivme kazanmış ve tabanı gün geçtikçe çoğalmaya başlamıştır. İki parti olarak 21 Temmuz 1946 tarihindeki açık oy gizli tasnif usulüyle yapılan tartışmalı genel seçimlerde, ilk defa karşı karşıya gelmiştir. Seçimlerde herhangi bir sürpriz yaşanmamış ve iktidar partisi olmanın avantajı iyi değerlendiren CHP, açık ara farkla galip gelmiştir. Her ne kadar DP yöneticileri sonuçlara itiraz etse de netice değişmemiştir.

‘Beyaz Devrim’ olarak bilinen ve DP’yi iktidara taşıyan 14 Mayıs 1950 tarihindeki genel seçimden önce iktidar ve muhalefet partisi, 6 Nisan 1947 ile 17 Ekim 1948 tarihlerindeki iki farklı ara seçimde halkın karşısına çıkma fırsatını bulmuştur. Lakin DP, mevcut seçim sistemini gerekçe göstererek ara seçime katılmaktan vazgeçmiştir. DP’lilere göre seçim sonuçları CHP lehine olacağı aşikârdır. Öte yandan DP, siyasi varlığını ispat için meydanlara inerek seçim gezileri yapmış ve halkla buluşmuştur. Belki de DP’li kurmaylar, seçim sistemini bahane ederek ‘Beyaz Devrim’ öncesi iktidar partisini tedirgin etmek istememiştir. Sessiz ve derinden yürümeyi tercih etmişlerdir. 1948 yılının sonbaharındaki ara seçimlere tek parti olarak katılan CHP, doğal olarak seçimi kazanmıştır. Asıl randevu ve iktidarın el değiştirdiği siyasi rekabet, 14 Mayıs 1950 tarihindeki genel seçime bırakılmıştır. Seçim kanunu değiştirildikten sonra yapılan bu seçimi DP kazanmış ve 27 yıllık CHP iktidarına son vermiştir.

DP Genel Başkanı Celal Bayar ve kurmaylarının Aydın ve Nazilli mitingleri, muhalefet partisinin henüz emekleme aşamasında olduğu ve iktidara doğru yürüdüğü zaman dilimine tekabül eder. Ara seçim çalışmaları için Ege bölgesinde Aydın, Nazilli ve Denizli’de seçim çalışmasına katılan DP’nin lider kadrosu, 16 Ekim 1948 tarihinde Nazilli’de yaptığı program dışı miting sırasında iktidar ve muhalefet partisinin taraftarları arasında birtakım gerginlikler ve taşkınlıklar yaşanmıştır. Seçmenler arasındaki kavga büyüyerek söz konusu problem, adli ve kolluk birimlerine intikal etmiş ve olayla ilgili tahkikatlar/kovuşturmalar yürütülmüştür. Esasında 1950’de DP’nin iktidarı devralmasıyla CHP ile DP arasındaki gerginlik ve kavga, farklı yerlerde eksilmeden ve hız kesmeden 1960 yılına kadar

edilerek mevcutlu olarak gönderilmesi talep edilmiştir. Hücum edilen bina iktidar partisinin ilçe binası ve onun kurduğu Halkevi olunca ilçede dedikodular ve sağlıksız bilgiler tedavüle girmiştir. Özellikle Nazilli İlçe Emniyet Amiri Emrullah Yılmaz'ın DP taraftarları lehine destek sağladığı ve CHP'lilerin dövülmesine aracılık ettiği dilden dile nakledilmiştir. Ancak kaymakamın ve mülkiye müfettişinin olayları berrak bir şekilde valiliğe aktarmaları neticesinde emniyet amiri zarar görmemiştir. Ancak olayın peşini bırakmayan il ve ilçedeki CHP'liler, iktidar partisi oldukları halde cam ve çerçevelerinin kırıldığını, tartaklandıklarını Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye mektupla şikâyet etmişlerdir. Valilik, Aydın ve Nazilli mitingleri sonrası yaşananları raporlaştırarak Cumhurbaşkanını doğru şekilde bilgilendirmiştir.

Failler kısa sürede Nazilli Ceza Mahkemesinde yargılanmış ve üçüncü duruşmada karar çıkmıştır. Mahkeme kararına göre olayın en büyük müsebbibi İlçe Başkanı Şevki Hasırcı'dır. Zaten o, hapis cezası almış ve tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir. Lakin daha önceden hüküm giymediğinden cezası ertelenmiştir. Yine olayda dahli görülen diğer sanıklardan bazıları ceza almış bazıları da beraat etmiştir. Neticede hiç kimse tutuklanmamış ve hüküm giymemiştir. Akşam karanlığında izinsiz miting organize eden ilçe yönetimi de yargılanmıştır ancak ne gibi cezaların tayin edildiğini elimizdeki belgelerden tespit edemedik. DP kurulduktan sonra su yüzüne çıkan iki parti arasındaki husumet, gün geçtikçe azalmadan devam etmiş ve 1960 Askeri Darbesine hatta günümüze kadar uzanmıştır. Yerel mülki yöneticiler, Nazilli mitingi sonrası yaşanan kaosu yalnız bir zaviyeden değil, üstlendikleri mesuliyet ve kanuni icaplar ile kolluk vasıtasıyla kamunun selametini düşünerek sükûnetle atlatmayı başarmışlardır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi

91111-1540 Aidiyet Numaralı Aydın ve Nazilli İsimli Dosya, Belge No:1- 212.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 13-26 Ekim 1948 Tarihli Nüshaları.

Yayınlanmış Eser ve Makaleler

- Ahmad, F. 1983. "Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. 7, İstanbul: 1991-1998.
- Akbalık, H. 2006. *1946-1950 Döneminde CHP'nin Seçim Çalışmaları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Malatya.
- Alkan, M. 2020. *Demokrat Parti Kastamonu Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1946-1960)*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Karabük.
- Atayakul, F. A. 2007. *Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul.
- Aydın, N. Z. 2020. "1946 ile 1950 Genel Seçimleri Arasında Denizli'de Siyasi Durum", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: TBMM'nin 100. Yılı ve Milli İrade Özel Sayısı, Kasım 2020: 116-132.
- Bulut, F. K. 2019. *Demokrat Parti Dönemi Asayiş ve Güvenlik Sorunları ve Bunlara Karşı Alınan Önlemler*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Çavdar, T. 1983. "Demokrat Parti", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. 8, İstanbul: 2060-2075.
- Çufalı, M. 2012. *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950)*, Cilt: I, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.
- Demirel, T. 2016. *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Güneş, G. - Akdağ, M. 2013. "Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri (1946-1950)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XIII, İzmir: 185-224.
- Koçak, C. 1994. "Siyasal Tarih, 1923-1950", *Türkiye Tarihi/Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, C. 4, İstanbul: 85-173.
- Koçlar, B. 2002. "Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Hükümet-Muhalefet İlişkisi", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 16, Ankara: 754-764.

- Koraltan, R. 2013. *Demokratlar Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, K. 1998. *Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem (1950-1954)*, Cilt: VII, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 18, Ankara.
- Yiğit, Y. - Şahin, E. 2022. "Şehir ve Asayiş: İkinci Komiserlikten Müdürlüğe Trabzon Emniyet", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Trabzon Sempozyumu*, 20-22 Mayıs 2022, Trabzon. (Sempozyum bildirileri Trabzon Büyükşehir Belediyesi ile Karadeniz Teknik Üniversitesi işbirliğiyle 2022 yılında yayınlanacaktır).
- Yücel, S. 2002. "Menderes Dönemi (1950-1960)", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 16, Ankara: 835-854.